

ISSN: 2181-9416

3-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
eLIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

3-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3

LAWYER HERALD

ISSUE 3

ERGASHEVA Shohista O'ktam qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti doktoranti
E-mail: shohistaabdurahmonova09@gmail.com

UNIDROITNING “RAQAMLI AKTIVLAR VA XUSUSIY HUQUQ” TAMOIYLLARINING MILLIY QONUNCHILIKGA IMPLEMENTATSIYA QILISH MASALALARI

Iqtibos keltirish uchun (для цитирования, for citation): ERGASHEVA SH.O'. Unidroitning “raqamli aktivlar va xususiy huquq” tamoyillarining milliy qonunchilikga implementatsiya qilish masalalari // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2026) B. 167-174.

 3 (2026) DOI <https://doi.org/10.34920/2181-9416/2026/3-017>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada UNIDROIT tomonidan ishlab chiqilgan “Raqamli aktivlar va xususiy huquq” tamoyillarining milliy qonunchilikga implementatsiya qilish masalalari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Mazkur maqolaning maqsadi UNIDROITning “Raqamli aktivlar va xususiy huquq” tamoyillarini tahlil qilish hamda ularni milliy qonunchilikga implementatsiya qilish istiqbollari va muammolarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda xususiy huquq institutlarining transformatsiyasi, kollizion normalarning roli hamda xalqaro huquqiy majburiyatlar bilan uyg'unlik masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, maqolada turli davlatlar tajribasi asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqilib, raqamli aktivlarni fuqarolik huquqi obyektlari tizimiga kiritish, ularning huquqiy ta'rifini belgilash va alohida normativ-huquqiy hujjat qabul qilish zarurati asoslab beriladi. Maqolada raqamli aktivlarni fuqarolik huquqining alohida obyekt sifatida e'tirof etish, ularning huquqiy ta'rifini milliy qonunchilikga kiritish hamda “Raqamli aktivlar to'g'risida” alohida qonun qabul qilish zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, Fuqarolik kodeksining 81-moddasiga raqamli aktivlarni fuqarolik huquqlari obyektlari tarkibiga kiritishga oid qo'shimcha norma kiritish taklif etilgan. Maqolaning ilmiy yangiligi UNIDROIT tamoyillarining milliy huquq tizimiga implementatsiyasi bo'yicha kompleks yondashuv ishlab chiqilgani, raqamli aktivlarga nisbatan lex rei siteae prinsipini qo'llashning o'ziga xos jihatlari ochib berilgani hamda muallifning raqamli aktivlarni alohida fuqarolik-huquqiy obyekt sifatida tan olish zarurligi haqidagi ilmiy pozitsiyasi asoslanganida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: raqamli aktivlar, UNIDROIT tamoyillari, xususiy huquq, kollizion huquq, fuqarolik huquqi obyektlari, mulkiy huquqlar, lex rei siteae.

ЭРГАШЕВА Шохиста
Докторант Ташкентского государственного
юридического университета
E-mail: shohistaabdurahmonova09@gmail.com

ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ ПРИНЦИПОВ УНИДРУА «ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ И ЧАСТНОЕ ПРАВО» В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

АННОТАЦИЯ

В данной статье с научно-правовой точки зрения анализируются вопросы имплементации в национальное законодательство принципов «Цифровые активы и частное право», разработанных

УНИДРУА. Цель статьи – анализ принципов «Цифровые активы и частное право» УНИДРУА и выявление перспектив и проблем их имплементации в национальное законодательство. Особое внимание уделяется трансформации институтов частного права, роли коллизионных норм и совместимости с международно-правовыми обязательствами. В статье также рассматриваются пути совершенствования национального законодательства на основе опыта различных стран и обосновывается необходимость включения цифровых активов в систему объектов гражданского права, установления их правового определения и принятия отдельного нормативно-правового акта. В статье обосновывается необходимость признания цифровых активов отдельным объектом гражданского права, включения их правового определения в национальное законодательство и принятия отдельного закона «О цифровых активах». Также предлагается ввести дополнительную норму о включении цифровых активов в качестве объектов гражданского права в статью 81 Гражданского кодекса. Научная новизна статьи проявляется в том, что разработан комплексный подход к имплементации принципов УНИДРУА в национальную правовую систему, раскрыты специфические аспекты применения принципа *lex rei sitae* к цифровым активам, а также обоснована научная позиция автора относительно необходимости признания цифровых активов отдельным объектом гражданского права.

Ключевые слова: цифровые активы, принципы УНИДРУА, частное право, коллизия права, объекты гражданского права, права собственности, *lex rei sitae*.

SHOKHISTA Ergasheva

Doctoral student of Tashkent State University of Law

E-mail: shohistaabdurahmonova09@gmail.com

IMPLEMENTATION ISSUES OF THE UNIDROIT PRINCIPLES OF “DIGITAL ASSETS AND PRIVATE LAW” INTO NATIONAL LEGISLATION

ANNOTATION

This article analyzes the issues of implementing the principles of “Digital Assets and Private Law” developed by UNIDROIT into national legislation from a scientific and legal perspective. The purpose of this article is to analyze the principles of “Digital Assets and Private Law” of UNIDROIT and identify the prospects and problems of their implementation into national legislation. The study pays special attention to the transformation of private law institutions, the role of conflict of laws norms, and compatibility with international legal obligations. The article also considers ways to improve national legislation based on the experience of different countries, and justifies the need to include digital assets in the system of objects of civil law, establish their legal definition, and adopt a separate regulatory legal act. As a result of the study, the need to recognize digital assets as a separate object of civil law, include their legal definition in national legislation, and adopt a separate law “On Digital Assets” is substantiated. It is also proposed to introduce an additional norm on the inclusion of digital assets as objects of civil law in Article 81 of the Civil Code. The scientific novelty of the article is manifested in the fact that a comprehensive approach to the implementation of UNIDROIT principles into the national legal system is developed, the specific aspects of the application of the *lex rei sitae* principle to digital assets are revealed, and the author’s scientific position on the need to recognize digital assets as a separate civil law object is based on it.

Keywords: digital assets, UNIDROIT principles, private law, conflict of law, civil law objects, property rights, *lex rei sitae*.

Global iqtisodiyotning jadal raqamlashtirilishi natijasida yangi nomoddiy aktivlar toifalari shakllanib, ular orasida raqamli aktivlar alohida o‘rin egallamoqda. Markazlashmagan va

transchegaraviy texnologik muhitda faoliyat yurituvchi ushbu aktivlar an'anaviy huquqiy doktrinalar, ayniqsa xususiy huquq sohasiga jiddiy chaqiriqlar tug'dirmoqda. Ularning gibrid tabiati – mulk huquqi, majburiyat huquqi hamda axborot elementlarini birlashtirganligi – ularni huquqiy tasniflash, o'tkazish (transfer) va himoya qilish bilan bog'liq murakkab masalalarni, ayniqsa transchegaraviy munosabatlar doirasida yuzaga keltiradi.

UNIDROIT tomonidan "Raqamli aktivlar va xususiy huquq tamoyillari" (keyingi o'rinlarda – Tamoyillar) loyihasi qabul qilingan. Ushbu Tamoyillar kriptovalyutalar va non-fungible tokenlar (NFTlar) kabi raqamli aktivlar bilan bog'liq bitimlarga oid qonunchilik yo'riqnomalari va ilg'or amaliyotlarni o'z ichiga oladi. Mazkur Tamoyillar majburiy yuridik kuchga ega bo'lmasa-da, ularning milliy huquq tizimlariga ta'siri sezilarli bo'lishi mumkin, ayniqsa raqamli aktivlar tartibga solinishi hali shakllanish bosqichida bo'lgan davlatlarda. Ularni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish masalasi bir qator nazariy va amaliy muammolarni yuzaga keltiradi. Jumladan, mavjud fuqarolik-huquqiy institutlarning raqamli aktivlar konsepsiyasi bilan mosligi, mulk va majburiyat huquqini moslashtirish zarurati hamda kollizion-huquqiy masalalarni hal etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi sharoitida, raqamli aktivlar sohasidagi huquqiy tartibga solish hali rivojlanish bosqichida ekanligini hisobga olsak, xalqaro e'tirof etilgan yondashuvlarni joriy etish alohida ahamiyatga ega. Milliy qonunchilikni takomillashtirish va global iqtisodiy jarayonlarga integratsiya sharoitida raqamli aktivlarni izchil va tizimli tartibga solish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, UNIDROIT tamoyillari normativ islohotlar va huquqiy doktrinaning rivoji uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

UNIDROIT barcha davlatlarga ushbu Tamoyillarga mos keluvchi qonunchilikni qabul qilishni tavsiya etadi. Bu esa raqamli aktivlar bilan bog'liq ichki va transchegaraviy bitimlarda aniq qoidalarni belgilash hamda huquqiy noaniqliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. UNIDROIT – 65 a'zo davlatdan iborat mustaqil hukumatlararo tashkilot bo'lib, ular orasida G20 davlatlarining barchasi mavjud. Uning asosiy maqsadi turli huquqiy tizim va madaniy an'analarga mansub davlatlar o'rtasida xalqaro xususiy huquqni uyg'unlashtirish va modernizatsiya qilishdan iborat. UNIDROIT raqamli aktivlarga oid 19 ta tamoyillardan iborat. Ushbu Tamoyillar ikki asosiy vazifani bajaradi:

1. Raqamli bitimlarga oid aniq qoidalar va yo'riqnomalarni taqdim etish;

2. Davlatlarni ushbu Tamoyillarga mos qonunchilikni qabul qilishga rag'batlantirish.

Tamoyillar keng qamrovli tarzda ishlab chiqilgan bo'lib, ular texnologiyaga, yurisdiksiyaga va tashkiliy shaklga nisbatan neytral hisoblanadi. Shu bilan birga, ular faqat xususiy huquq masalalarini (asosan mulk huquqi va unga oid munosabatlarni) qamrab oladi hamda ma'muriy tartibga solish, intellektual mulk yoki iste'molchilar huquqlarini o'z ichiga olmaydi. 2(2)-prinsipga ko'ra, "raqamli aktiv" keng ma'noda "nazorat qilinishi mumkin bo'lgan elektron yozuv" sifatida ta'riflanadi. 2(1)-prinsip esa "elektron yozuv"ni "(i) elektron muhitda saqlanadigan va (ii) qayta olinishi mumkin bo'lgan axborot" deb belgilaydi. Law Commission of England and Wales o'zining raqamli aktivlarga oid yakuniy hisobotida "raqamli aktiv" tushunchasini juda keng ma'noda talqin qiladi. Unga ko'ra, raqamli aktiv – bu raqamli yoki elektron shaklda ifodalangan har qanday aktiv hisoblanadi [1].

Shu yondashuv asosida Komissiya raqamli aktivlar doirasiga quyidagi obyektlarni ham kiritadi:

- kripto-tokenlar (kriptovalyutalar va shunga o'xshash aktivlar);
- raqamli fayllar;
- raqamli yozuvlar (records)
- elektron pochta (email) akkauntlari;
- domen nomlari;
- o'yin ichidagi (in-game) raqamli aktivlar;
- raqamli karbon kreditlar;
- NFTlar (non-fungible tokens).

Bu ta'rifning asosiy xususiyati — uning texnologiyaga neytral va keng qamrovli ekanligidir. Ya'ni, u faqat kriptovalyutalar bilan cheklanmaydi, balki **iqtisodiy qiymatga ega bo'lgan barcha raqamli shakldagi obyektlarni** qamrab oladi. Kollizion huquq nuqtayi nazaridan, bunday keng ta'rif qaysi davlat huquqi qo'llanilishi masalasini murakkablashtiradi. Turli davlatlarda turli xil raqamli aktivlar turlicha huquqiy maqomga ega bo'lishi mumkin. Bu esa ayniqsa transchegaraviy (cross-border) munosabatlarda nizolarni keltirib chiqaradi. 6-prinsip “nazorat” tushunchasini aniqlab, u amalda raqamli aktivdan foyda olish va uning ustidan nazoratni boshqa shaxsga o'tkazish imkoniyati bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu keng ta'riflar kriptovalyutalar, tokenlar va blokcheyn kabi taqsimlangan reyestr tizimlarini ham qamrab oladi. 4-prinsipga muvofiq, “bog'langan aktivlar” ham (moddiy yoki nomoddiy bo'lishidan qat'i nazar) ushbu doiraga kiradi, masalan, raqamli aktiv bilan bog'langan qimmatli qog'ozlar [2].

Tamoyillarga ko'ra, raqamli aktivlar mulkiy huquqlar obyekti bo'lishi mumkin. Bu ayrim yurisdiksiyalarda ularni “mulk” sifatida tan olish yoki yangi mulk toifasini yaratishni talab qilishi mumkin, biroq bu masala har bir davlat ixtiyoriga qoldirilgan. Bu juda muhim huquqiy oqibatlarga ega, chunki:

- raqamli aktivlar erkin o'tkazilishi mumkin;
- halol egallab oluvchilarni himoya qilish zarur;
- ta'minot (garov) huquqlari shakllanishi mumkin [3].

Singapurning raqamli aktivlarga nisbatan ilg'or yondashuvi Monetary Authority of Singapore (MAS) tomonidan qo'llanilayotgan moslashuvchan tartibga solish siyosatida yaqqol namoyon bo'ladi. MAS raqamli aktivlarni ularning xususiyatlaridan kelib chiqib tasniflaydi va ularni mulk yoki qimmatli qog'oz sifatida baholaydi. Singapur Parlamenti tomonidan 2019-yil 14-yanvarda qabul qilingan “To'lov xizmatlari to'g'risida”gi Qonun – Payment Services Act 2019 (PSA) – raqamli to'lov tokenlari xizmatlari uchun tartibga soluvchi huquqiy asosni yaratdi. Mazkur qonun ilgari mavjud bo'lgan, ammo zamonaviy FinTech innovatsiyalarini hisobga olmagan turli normativ hujjatlarni yagona tizimga birlashtirdi. PSAning muhim yutuqlaridan biri shundaki, u virtual valyutalar va kriptovalyutalarni aniq tarzda “raqamli to'lov tokenlari” (Digital Payment Tokens – DPTs) sifatida belgilaydi. Monetary Authority of Singapore PSAni “umumlashtiruvchi (omnibus) huquqiy asos” sifatida ta'riflaydi, chunki u zamonaviy va an'anaviy to'lov tizimlarini birgalikda qamrab oladi [4]. Ushbu muvozanatli yondashuv bir tomondan DPT iste'molchilarini himoya qilishni ta'minlasa, ikkinchi tomondan biznes uchun qulay muhit yaratadi. ByBit Fintech Ltd v Ho Kai Xin and others ishida (2023-yil) Singapur Oliy sudi kriptoaktivlar ishonch (trust) asosida ushlab turiladigan mulk sifatida e'tirof etilishi mumkinligini belgiladi. Bu qaror Singapurda raqamli aktivlar huquqshunosligining rivojlanishida muhim bosqich bo'ldi. Shu tariqa, Singapurning moslashuvchanligi, tezkor adaptatsiyasi va ilg'or siyosati uni raqamli aktivlar innovatsiyalari markazlaridan biriga aylantirmoqda.

Raqamli aktivlar nomoddiy bo'lib, ko'pincha aniq jismoniy joylashuvsiz muomalaga kiradi. Shu sababli, qo'llaniladigan huquqni aniqlash murakkab hisoblanadi. Tamoyillar bu yerda taraflar irodasiga ustuvor ahamiyat beradi va quyidagi **“kaskad” (waterfall)** modelini taklif qiladi:

1. Avvalo, raqamli aktivning o'zida ko'rsatilgan davlat huquqi qo'llaniladi;
2. Agar bu mavjud bo'lmasa, aktiv qayd etilgan tizim huquqi qo'llaniladi;
3. Keyin aktiv emitenti (agar mavjud bo'lsa) bilan bog'liq huquq ko'rib chiqiladi;
4. Oxirida esa sud joylashgan davlat huquqi qo'llanilishi mumkin [5].

Bu yondashuv kelgusida tizimlarda qo'llaniladigan huquqni oldindan ko'rsatishni rag'batlantiradi. UNIDROITga ko'ra, raqamli aktivlar bilan bog'liq eng muhim operatsiyalar — bu mulkiy huquqlarni o'tkazish va ta'minot huquqlarini yaratishdir.

Tamoyillar quyidagilarni nazarda tutadi:

- “halol egallovchi” qoidasi (innocent acquirer rule);
- nazorat orqali ta’minot huquqlarini uchinchi shaxslarga nisbatan kuchga kiritish.

Shuni ham ta’kidlash joizki, UNIDROIT bu borada juda qiziqarli, ammo bahsli taklifni ilgari surgan. Ushbu taklifga ko’ra, mulkiy masalalarga nisbatan qo’llaniladigan huquq, avvalo, raqamli aktivning o’zida aniq ko’rsatilgan davlat huquqi asosida belgilanadi. Agar bunday ko’rsatma mavjud bo’lmasa, u holda raqamli aktiv qayd etilgan tizimda aniq belgilangan huquq qo’llaniladi. Shu tarzda, raqamli aktivni sotib olish, o’tkazish yoki undan boshqa tarzda foydalanish ushbu usulda ko’rsatilgan huquqqa rozilik bildirish sifatida talqin etiladi.

Shunga o’xshash tarzda, 2022-yildagi UCC (Yagona savdo kodeksi)ga kiritilgan o’zgartirishlar moliyaviy aktivlarga nisbatan mavjud kollizion normalarni davom ettiradi. Qo’llaniladigan huquq, odatda, CER (nazorat qilinadigan elektron yozuvlar) sotib olinayotgan paytda aniq ko’rsatilgan yurisdiksiya huquqidan yoki tizim orqali bog’liq yoki birlashtirilgan boshqa yozuvlarda ko’rsatilgan yurisdiksiyadan kelib chiqadi. Aks holda, AQShda Kolumbiya okrugi huquqi qo’llaniladi. Garchi bunday kollizion yechim mantiqan to’g’ri ko’rinsa-da, u har doim ham samarali bo’lavermaydi. Raqamli aktivlar o’zining “joylashuvi” nuqtai nazaridan odatiy mulk obyektlariga qaraganda intellektual mulk huquqlariga yaqinroqdir [6].

18-prinsipga ko’ra, agar boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo’lsa, protsessual masalalarda davlatning umumiy protsessual huquqi qo’llaniladi (masalan, sud jarayonlari va ijro). 19-prinsipga ko’ra, agar raqamli aktiv ustidan mulkiy huquq bankrotlikdan oldin uchinchi shaxslarga nisbatan amal qilgan bo’lsa, u bankrotlik jarayonida ham o’z kuchini saqlab qoladi. Masalan:

- likvidator aktiv ustidan nazoratni amalga oshirishi mumkin;
- ta’minot kreditori o’z huquqini amalga oshirishi mumkin [5].

Rossiyada raqamli aktivlar bo’yicha milliy qonunchilik 2020-yil 31-iyulda qabul qilingan va 2021-yil 1-yanvardan kuchga kirgan 259-FZ-sonli Federal qonun bilan tartibga solinadi. Ushbu qonun “raqamli moliyaviy aktivlar” tushunchasini joriy etadi, ular huquqiy huquqlar sifatida e’tirof etiladi va mulk huquqiga doir talablar uchun asos bo’lib xizmat qilishi mumkin. Biroq, raqamli valyutalarning o’zi qonuniy to’lov vositasi sifatida tan olinmaydi. Qonun, shuningdek, platforma operatorlari uchun litsenziyalash talablarini belgilaydi, ammo raqamli valyutalardan to’lov qat’iy vositasi sifatida foydalanishni taqiqlaydi. Rossiyada raqamli moliyaviy aktivlar huquqiy jihatdan mulkiy huquqlar sifatida tan olingan [7]. Ular an’anaviy pul hisoblanmaydi, biroq egalik qilish, o’tkazish (transfer qilish) va muomalada foydalanish mumkin bo’lgan huquq shakli sifatida qaraladi, albatta, bu jarayonlar Rossiyaning raqamli aktivlar to’g’risidagi qonunchiligiga muvofiq amalga oshirilishi shart.

2025-yil 2-dekabr kuni Property (Digital Assets etc) Act 2025 qonuni qirollik roziligini (Royal Assent) oldi va kuchga kirdi. Ushbu qonun Angliya huquq tizimini isloh qilishga qaratilgan bo’lib, u raqamli aktivlarni zamonaviy texnologiyalar rivojlanishiga mos ravishda tartibga solishga imkon yaratadi. England, Wales va Northern Ireland dunyoda birinchi bo’lib kriptovalyutalar yoki NFTlar kabi raqamli aktivlarni qonun darajasida shaxsiy mulk (personal property) sifatida tan olgan davlatlar qatoriga kirdi [8]. Mazkur qonunning kuchga kirishi natijasida millionlab kriptoaktiv egalari kuchliroq huquqiy himoyaga ega bo’ldi va bu Buyuk Britaniyaning dunyodagi eng yirik kripto bozorlaridan biri sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlashi kutilmoqda. UK Law Commission tavsiyalariga asoslanib, ushbu qonun “raqamli yoki elektron tabiatga ega bo’lgan har qanday narsa” mulkiy huquq obyekti bo’lishi mumkinligini belgilaydi, hatto u ingliz huquqida an’anaviy ravishda tan olingan shaxsiy mulkning ikki toifasiga kirmasa ham:

- things in possession (odatda moddiy narsalar),
- things in action (faqat sud orqali talab qilinadigan huquqlar, masalan, qarzlar, aksiyalar yoki shartnomaviy huquqlar) [10].

Ma'lumki, kriptoaktivlar ushbu ikki toifaga to'liq mos kelmaydi. Shu sababli, yangi qonun ularning huquqiy maqomiga oid noaniqliklarni bartaraf etadi va ingliz sudlariga shaxsiy mulkning uchinchi yangi toifasini shakllantirish imkonini beradi. Bu esa raqamli aktivlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni mulk huquqi obyekt sifatida himoya qilishni ta'minlaydi. Natijada:

- kripto-firibgarlikka qarshi kuchliroq himoya choralari qo'llash mumkin (masalan, mulkiy taqiq qo'yish yoki aktivlarni muzlatish),
- raqamli aktivlar meros sifatida o'tishi mumkin,
- ular bankrotlik holatida kreditorlar tomonidan undirilishi mumkin – xuddi an'anaviy mulklar kabi.

Raqamli aktivlarning huquqiy maqomini aniq belgilash va noaniqliklarni bartaraf etish orqali ushbu qonun ular bilan bog'liq nizolarni soddalashtiradi hamda Buyuk Britaniyaning fintech innovatsiyalar markazi sifatidagi o'rnini yanada mustahkamlaydi [9].

Raqamli aktivlarning huquqiy tabiati masalasi zamonaviy xususiy huquq doktrinasida eng bahsli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, kontinental va anglo-sakson huquq tizimlarida raqamli aktivlarning mulkiy huquq obyekt sifatidagi maqomi turlicha talqin qilinadi. Kontinental huquq tizimi tarafdorlari raqamli aktivlarni klassik ashyoviy huquq institutlari orqali tartibga solish imkoniyatini ilgari sursalar, common law vakillari ularni an'anaviy "things in possession" yoki "things in action" kategoriyalariga sig'maydigan alohida huquqiy obyekt sifatida baholaydilar.

Shuningdek, ushbu nazariya bo'yicha olimlarning turli nazariyalarini ham tahlil ostiga olishimiz mumkin, asosan UNIDROIT tamoyillari va ayrim davlatlar qonunchiligi bayon qilinganligi bois, biroq nazariy yondashuvlar yetarli darajada ochilmagan. Shu sababli quyidagi mazmundagi ilmiy tahlilni kiritish maqsadga muvofiq, "Raqamli aktivlarning huquqiy tabiati yuzasidan xorijiy huquqshunos olimlar o'rtasida yagona yondashuv mavjud emas. Xususan, M. Lehmann raqamli aktivlarni an'anaviy mulk obyektlariga emas, balki intellektual mulk obyektlariga yaqin hodisa sifatida talqin qiladi va blockchain tizimida "joylashuv" kategoriyasining nisbiy xarakterga egaligini ta'kidlaydi [6]. Uning fikricha, lex rei sitae tamoyilini raqamli aktivlarga nisbatan to'liq qo'llash amaliy jihatdan murakkab hodisadir. Ya'ni, blokcheyn asosidagi aktivlarda "joylashuv" tushunchasi shartli xarakterga ega bo'lib, kollizion bog'lovchi omillarni qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu sababli u "functional connecting factor" modelini qo'llashni taklif qiladi. D. Zetsche, R. Buckley va D. Arner esa raqamli aktivlarni iqtisodiy qiymatga ega bo'lgan yangi turdagi mulkiy resurs sifatida e'tirof etadi hamda ularni tartibga solishda texnologik neytrallik prinsipiga asoslanish lozimligini qayd etadi [2]. Ularning fikricha, davlatlar raqamli aktivlarni ortiqcha ma'muriy cheklash emas, balki moslashuvchan xususiy-huquqiy mexanizmlar orqali tartibga solishi kerak.

L. Vasilevskaya esa tokenlarni fuqarolik huquqlarining mustaqil obyekt sifatida ko'rib, ular klassik ashyoviy huquq institutlarini transformatsiyaga uchratayotganini qayd etadi [10].

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar o'zaro qiyoslanganda, ularning umumiy jihati raqamli aktivlarning an'anaviy fuqarolik-huquqiy obyektlardan farqli xususiyatga egaligini tan olishida namoyon bo'ladi. Biroq ular orasida muhim farqlar mavjud.

Masalan, Lehmann kollizion-huquqiy jihatga urg'u berib, asosiy muammo sifatida qo'llaniladigan huquqni aniqlash masalasini ko'rsa, Zetsche va Arner iqtisodiy-huquqiy yondashuvni ilgari surib, innovatsion muhitni saqlab qolishga ustuvor ahamiyat qaratadi. Vasilevskaya esa masalaga fuqarolik huquqi obyektlari tizimi nuqtayi nazaridan yondashib, tokenlarni alohida mulkiy kategoriya sifatida tan olish zarurligini asoslaydi.

UNIDROIT tamoyillari mazkur doktrinal qarashlarni muayyan darajada sintez qilgan holda, raqamli aktivlarni "nazorat qilinishi mumkin bo'lgan elektron yozuv" sifatida funksional yondashuv asosida ta'riflaydi. Mazkur yondashuvning afzalligi shundaki, u texnologiyaning o'zgaruvchan tabiatiga moslashuvchan bo'lib, muayyan texnologiyaga bog'lanib qolmaydi.

Shu bilan birga, ayrim olimlar UNIDROIT yondashuvini haddan tashqari keng deb baholaydilar. Chunki juda keng ta'rif huquqni qo'llash amaliyotida aniqlik yetishmasligiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, qaysi raqamli obyekt mulk huquqi himoyasiga loyiq ekanligini aniqlash masalasida murakkabliklar yuzaga keladi.

Bizning fikrimizcha, raqamli aktivlarni faqat mavjud fuqarolik-huquqiy institutlar doirasida tartibga solish yetarli emas. Chunki ularning markazlashmagan, transchegaraviy va texnologik jihatdan o'zgaruvchan tabiati klassik mulk huquqi konsepsiyalaridan sezilarli darajada farq qiladi. Shu sababli milliy qonunchilikda raqamli aktivlarni fuqarolik huquqining alohida obyekt sifatida mustahkamlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki raqamli aktivlar bir vaqtning o'zida mulkiy, axborot va majburiyat elementlarini mujassamlashtiradi. Shu sababli ularni klassik ashyoviy huquq institutlari doirasida to'liq tartibga solish yetarli emas. O'zbekiston qonunchiligida raqamli aktivlarning maxsus huquqiy rejimini belgilovchi alohida qonun qabul qilinishi hamda Fuqarolik kodeksida "raqamli aktiv" mustaqil fuqarolik-huquqiy obyekt sifatida mustahkamlanishi lozim.

Ushbu maqoladan shunday xulosaga kelishimiz mumkin, raqamli aktivlar tushunchasi gibridd xarakterga ega bo'lib, uning global nazorati bugungi kunda ko'plab qiyinchiliklarni paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois xalqaro UNIDROIT tashkiloti raqamli aktivlar va xususiy huquq tamoyillarini qabul qildi, ushbu hujjat raqamli aktivlar bilan bog'liq bo'lgan muammoli vaziyatlar uchun ma'lum bir darajada yechim beruvchi tavsiviy hujjat xarakteriga egadir. Shu bois ushbu qonun asosida milliy qonunchilikga kiritilishi kerak bo'lgan, yuqoridagi izlanishlardan kelib chiqqan holda quyidagi xulosalarga to'xtaldik:

UNIDROIT tamoyillari, muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan yutuq hisoblanadi ya'ni xalqaro xususiy huquq sohasida UNIDROIT birinchilardan bo'lib, raqamli aktivlar bilan bog'liq mulkiy munosabatlarni tartibga soluvchi moddiy huquq normalarini ishlab chiqdi. Tamoyillar doirasida raqamli aktivlarning keng va funksional tushunchasi ilgari surilib, ular mulk huquqi hamda boshqa ashyoviy huquqlarning obyekt sifatida e'tirof etiladi.

UNIDROIT tamoyillaridan kelib chiqqan holda, Raqamli aktivlar konsepsiyasini ishlab chiqish va ushbu konsepsiya asosida milliy qonunchilik bazasini yaratish, shuningdek, milliy qonunchilikni takomillashtirishning **yondashuvi** sifatida qonunchilikdan "**raqamli aktivlar**" modelini joriy qilish taklif etiladi. Aniqroq aytadigan bo'lsak, **Raqamli aktivlar** tushunchasining huquqiy ta'rifini UNIDROIT hujjatidan kelib chiqqan holda, milliy qonunchilikka kiritish va konsepsiyaning huquqiy tartibga solishning alohida obyektlari (token, raqamli mulk, raqamli valyuta, kriptovalyutalar va boshqalar) bo'yicha qonun hujjatlarini unifikatsiya qilish tavsiya etgan holda, "Raqamli aktivlar to'g'risida"gi Qonunni qabul qilish taklif etiladi.

UNIDROIT tamoyillariga muvofiq, raqamli aktivlar alohida huquqiy obyekt sifatida tan olinishi lozim. O'ziga xos jihatlaridan kelib chiqqan holda, raqamli aktivlarni milliy qonunchilikda raqamli aktivlarni fuqarolik huquqiy ashyo sifatida belgilab, unga egalik qilish mulk huquqi asosida amalga oshirilishi ya'ni ular fuqarolik huquqi obyektlari ichida ashyolar toifasiga kirishini belgilash taklif etiladi. Shuningdek, Fuqarolik kodeksining, 81-moddasini quyidagicha tahrir qilish taklif etiladi: *"Fuqarolik huquqlarining obyektlariga ashyolar, shu jumladan pul va qimmatli qog'ozlar, boshqa buyumlar, mol-mulk shu jumladan mulkiy huquqlar, ishlar va xizmatlar, ixtirolar, sanoat namunalari, fan, adabiyot, san'at asarlari va intellektual faoliyatning boshqa natijalari, shuningdek shaxsiy nomulkiy huquqlar **raqamli aktivlar** va boshqa moddiy hamda nomoddiy boyliklar kiradi"*. Ushbu norma transchegaraviy munosabatlarda huquqiy aniqlikni ta'minlaydi. Raqamli aktivlarni fuqarolik huquqlari obyektlari tizimiga alohida element sifatida kiritish ularning huquqiy tabiatini aniqlashtirish va huquqni qo'llash amaliyotida noaniqliklarni bartaraf etishga hizmat qiladi.

IQTIBOSLAR/CHOCKI/REFERENCES

1. Law Commission, Digital Assets: Final Report, England and Wales, 2023, para. 1.7–1.10. URL <https://lawcom.gov.uk/project/digital-assets/>
2. Zetzsche, Dirk Andreas and Buckley, Ross P. and Arner, Douglas W. and Föhr, Linus, The ICO Gold Rush: It's a Scam, It's a Bubble, It's a Super Challenge for Regulators (July 24, 2018). University of Luxembourg Law Working Paper No. 11/2017, UNSW Law Research Paper No. 17-83, University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper No. 2017/035, European Banking Institute Working Paper Series 18/2018, Harvard International Law Journal, Vol. 63, No. 2, 2019, Available at SSRN: URL <https://ssrn.com/abstract=3072298> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3072298>
3. Ergasheva Shokhista Uktam kizi. LEGAL STATUS AND THEORETICAL APPROACHES OF DIGITAL ASSETS. Journal of Law Research. 2025, 10 vol., issue 7, pp. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.000000000>
4. Singapore, Payment Services Act 2019 (Act 2 of 2019) URL https://sso.agc.gov.sg/Acts-Supp/2_2019/Published/20190220?DocDate=20190220 accessed 1 April 2024
5. UNIDROIT (2023). Principles on Digital Assets and Private Law. URL <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/01/Principles-on-Digital-Assets-and-Private-Law-linked-1.pdf>
5. Lehmann, Matthias, Who Owns Bitcoin? Private Law Facing the Blockchain (June 11, 2019). 21 Minn. J.L. Sci. & Tech. 93 (2019), European Banking Institute Working Paper Series 2019 – no.42, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3402678> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3402678>
7. FEDERAL LAW NO. 259-FZ OF JULY 31, 2020 (AS AMENDED ON OCTOBER 25, 2024) "ON DIGITAL FINANCIAL ASSETS, DIGITAL CURRENCY, AND AMENDMENTS TO CERTAIN LEGISLATIVE ACTS OF THE RUSSIAN FEDERATION" URL <https://rt-union.com/rules-tur/federal-law-259-fz>
8. Law Commission of England and Wales, Digital assets: Final Report (Law Com No 412, 2023) ix<URL https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage_11jsxou24uy7q/uploads/2023/06/Final-digital-assets-report-FOR-WEBSITE-2.pdf> accessed 31 July 2023 (LCEW Digital Assets Final Report)
9. RATIONALIZING ENFORCEMENT IN THE U.S. FINANCIAL SYSTEM – 2026 UPDATE <https://capmktreg.org/wp-content/uploads/2026/03/CCMR-Enforcement-Report-Update-03.23.26.pdf>
10. Василевская Л. Токен как новый объект гражданских прав: проблемы юридической квалификации цифрового права // Актуальные проблемы российского права. 2019. № 5. С. 111–119 [Vasilevskaya L. Token as a New Civil Right Object: Issues of Legal Classification of Digital Law, 5 Advanced Topics of Russian Law 111 (2019)]. URL https://cyberleninka.ru/article/n/token-kak-novyy-obekt-grazhdanskih-prav-problemy_yuridicheskoy-kvalifikatsii-tsifrovogo-prava

YURIST AXBOROTNOMASI

3-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3

LAWYER HERALD

ISSUE 3

ISSN 2181-9416

DOI JURNAL: 10.34920/2181-9416/2026/3

2026-YIL